

УДК 347.961:141.319.8

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i33.1059>

Н. Г. Манойло

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6369-7437>

кандидат філософських наук, докторант

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ФІЛОСОФСЬКИЙ СВИТОГЛЯД ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ГРАНИЧНОГО РІВНЯ БУТТЯ ОСОБИСТОСТІ НОТАРІУСА

Постановка проблеми. Сучасна метаантропологія у своїх підходах до проблеми людського буття виділяє три рівня: буденний, граничний і мета-граничний. Ми в своїх статтях розглядали їх особливості. Проте проблема невичерпна, до того ж перебуває лише на початковій стадії своєї розробки. Тому є потреба в поглибленні розуміння того, які саме критерії характеризують кожен із цих рівнів.

Мета статті полягає в розкритті можливостей впливу філософського світогляду на формування людини як особистості на граничний рівень буття.

Виклад основного матеріалу. Суть світогляду коротко можна визначити як форму самосвідомості, яка безпосередньо визначає мотивацію її життєдіяльності. Щодо основних типів світогляду, то ми послуговуємось, як нам здається, класичною типологією, яка включає в себе міфологію, релігію та філософію. Хоча є й їх певні модифікації. Йдеться, насамперед, про «буденний, особистісний та філософський типи світогляду», які «відповідають буденному, граничному та метаграничному вимірам буття людини» [13, с. 41].

Переконані, що принципової різниці між ними не існує. Адже буденний світогляд формується на міфологічній картині світу, яка визначає буденний вимір буття людини, суттєво впливаючи й на інші виміри. Особистісний тип світогляду формує філософсько-релігійний тип, але не в церковно-християнському розумінні релігії, а в розумінні святості філософських принципів, підтверджених багатовіковим досвідом їх істинності. Так форму релігії набула філософія даосизму, конфуціанства, буддизму. Врешті, християнська теологія також є практикою освячення вихідних засад, взятих від філософії Платона, Аристотеля, Епікура, Сенеки. Не випадково Ф. Аквінський надав статус Вчителя, Філософа Аристотелю. Аналогічно й метаграничний вимір буття людини формує філософія, але у своєму найвищому прояві, зумовленому здатністю досить незначної частини людей до «трансцендування себе в собі». Ми думаємо, що його суть найбільш адекватно визначена змістом одного із блаженств Нагірної Проповіді. А саме: «Блаженні чисті серцем, бо вони Бога прозріють» [2, Матв., 5:8]. Але не зором як органом сприйняття зовнішніх форм об'єктів, а духовним зором як

найвищим синтезом всіх органів відчуття й соціалізованих почуттів.

Філософія, будучи визначена Аристотелем як мислення про мислення, яке мислить об'єкти без їх матеріально-речового наповнення, справді формує людину в якості особистості. Що не означає, нібито людина в якості особистості мотивує його виключно філософськими принципами як мотиваційно домінуючими, такими, що повністю піднімають її на граничний вимір буття. Їй нестерпно перебувати тривалий час на тому рівні, який визначає вищий, порівняно з буденним, тип світогляду. Навіть розуміючи поняття як метод пізнання і в той же час метод організації власного життя-буття, вона не може цього витримати. Перебування на екзистенціальній межі – це не просто відповідальний і болісний вибір, це також і бажання «втечі від себе» до всіх інших як «нормальних», це бажання втекти від необхідності робити постійний щоденний вибір.

Засновник екзистенціальної філософії С. К'єркегор тому, очевидно, й проголосив гасло «назад від системи», що вона ігнорує людину як носія суб'єктивності, що є об'єктивним науково доведеним фактом. «В бутті панування мислення лише вводить в манівці». Об'єктивне мислення ігнорує самого мислителя. «Бути» – це «існувати» – відчувати, переживати, страждати, хотіти, бажати. «Справжня суб'єктивність – це не пізнавальна, а етично існуюча суб'єктивність» [6, с. 70]. На цій основі мислитель вважав, що істина науки не може бути тотожною істині людяній. «Існування – це завжди одичне, абстрактне не існує». Це «Я» конкретної особистості. Людське – це пристрасть, а не мислення: вона є вершиною суб'єктивності. Людина не може бути визначена. Вона сама себе робить тим, що вона є. «Я повинен знайти істину, що є істиною для мене» [6, с. 105]. Звідси визначення ним істини, віднесеної до окремої людини, а не до науки: «Визначення істини таке: об'єктивна невпевненість, що зберігається в засвоєнні пристрастного внутрішнього устремління, є істина, доступна існуючому» [6, с. 106].

Наведені міркування ми обираємо в якості методологічної основи для обґрунтування шляху, йдучи яким формується особистість нотаріуса і його можливість перебувати на граничному рівні орга-

нізації свого особистого буття. Адже належне в змісті понять, яким є *загально-необхідне й об'єктивне*, завжди *особливим чином* проявляється у змісті емпіричного буття людини як індивіда. Як природно-соціальна істота, вона мотивується багатьма чинниками, визначеними іншими поняттями.

Так, людина як окрема природна особина визначається поняттям *індивід*. Ми не будемо наводити різні визначення, оскільки в них є певні відмінності. Загалом це поняття, яке відображає ту сукупність первинних потреб, які забезпечують його життя в умовах певної суспільної організації. На цій основі сформувався філософське вчення, відоме як матеріалістичне розуміння історії. До цих первинних потреб відносяться потреби в забезпеченні людей як індивідів їжею, питтям (питною водою), житлом, одягом та можливістю продовження роду. Звичайно, що це також потреба у чистому повітрі, але її забезпечує сама природа. Всі інші потреби задовольняються мірою розвитку суспільства, яке якраз і складають окремі індивіди як щось *неподільне* з природної точки зору.

Розвиток суспільства, що з економічної точки зору зумовлений розподілом праці, формує й інші мотиваційні домінанти, які по-різному спрямовують життєдіяльність людей вже не лише як індивідів, але й *розділяють неподільне* різноманітними критеріями. Якщо суто природно-індивідуальні відмінності поміж індивідами не впливають на міру задоволення первинних потреб, то соціальна диференціація розділяє не лише за ними, але й за значно більш важливими критеріями, породженими якісним розвитком суспільства. Йдеться про критерії духовно-пізнавального порядку, оскільки від них залежить рівень продуктивності праці як засобу задоволення потреб.

Однорідне суспільство єднає всіх своїх індивідів за спільною суто природно-психофізіологічною ознакою – необхідністю забезпечувати умови для життя всіх. Як наслідок, індивід не виділяється чимось особливим, зумовленим соціально. Хоча суто природні відмінності залишаються – вікові, статеві, родо-племенні та ін. Але воно досить швидко перестає бути однорідним, як тільки започатковується економічне життя зі всіма його наслідками. Його *особливості* сприяють процесу трансформації людини як *особи* на людину-*особистість*.

Можна стверджувати, що людина в якості особистості є продуктом тривалого періоду існування суспільства, підпорядкованого об'єктивній внутрішній необхідності розвитку пізнавальної діяльності й долучення до її здобутків все більшої кількості людей. Головною підставою для такого напрямку розвитку були економічні міркування, якщо на історію дивитись із позицій сучасності. Але не сучасності XXI-го століття, а тієї, яка постійно відходить у минуле. Тому не йдеться виключно про виключно економічний детермінізм.

Суттєву роль відігравали також і суміжні з економікою фактори, але саме вони, породивши нерівність, потребували поглибленого вивчення не лише природи та її законів, але також і людини як основної продуктивної сили. Особливо чітко це проявилось в епоху Відродження, коли був сформульований принцип єдності людинознавства і природознавства.

Із самого початку виникнення філософії, а вона виникла якраз в умовах рабовласницького суспільства, в якому людина в якості раба не розглядалась як людина, а як знаряддя праці, здатне говорити, що цілком у відповідності до статусу раба відобразив Аристотель, вона сприймалась як матір наук не лише про людину. Якщо людина мікрокосм, подібний до макрокосму, то вже в той час пізнання людини ототожнювалось із пізнанням природи. Але не в ній самій, а її в природі. Звідси відоме судження Протагора про те, що людина міра всіх речей. Вона як суб'єкт сприйняття і об'єкт зовнішнього впливу є, таким чином, критерієм існування речей і критерієм їх істинності. Істина не є щось усталене і постійне, об'єктивне у своїй незмінності; вона завжди відносна, тобто залежна від стану людини: віку, статі, здоров'я, настрою, суспільного статусу і т. ін. «Отже, згідно його вчення, критерієм існуючого є людина. Адже все, що уявляється людям, те й існує. Отже, ми бачимо: і в своєму вченні про мінливість матерії, і у вченні про те, що причини всіх явищ лежать у матерії, він дотримується догматичних поглядів» [10, с. 317].

Аристотель негативно оцінив таку позицію Протагора. Але навряд чи можна заперечити той факт, що тут виражена екзистенціально-гуманістична позиція філософії, яка своїм закличком до людини йти шляхом самопізнання визначила її як особистість, а не просто як природний індивід, як і всі інші живі істоти. Адже цілком очевидними є паралелі із щойно наведеними думками щодо істини у вченні С. К'еркегора, висловлені через 2,5 тис. років.

Отже, поняття особистості, при всій відмінності між їх змістом у багаточисельній кількості вчених різних суспільствознавчих дисциплін, можна визначити наступним чином. *Особистість* – людина як суб'єкт пізнавальної життєдіяльності, внаслідок якої вона долає суб'єктивну обмеженість власної свідомості, проте здобуває навички об'єктивного мислення, яке веде до злагоди й порозуміння.

Можливо, що це визначення дещо відрізняється від тих, які у зміст поняття особистості вкладають властивість освіченої людини проявляти свою неповторність, унікальність, врешті, оригінальність. Можна погодитись із цим, але постає проблема комунікації між особистостями. Будучи мислячими людьми, вони, в такому разі, попадають в ситуацію звичайних людей,

буденна свідомість яких пронизана й просякнута суб'єктивністю, що досить легко переходить в суб'єктивізм. Це неодмінно потрібно брати до уваги, якщо бажати дійти у спілкуванні спільної думки, на якій тільки й можна сформулювати спільноту однодумців, суспільство загалом. При цьому не йдеться про одну думку, а про досягнення результату спілкування мислячих істот, які виходять у своєму бутті із розуміння мислення як здатності знайти в різноманітному, в даному разі, різних думках, спільну, єдину, загально необхідну для всіх основу, яка утверджує не лише між ними, але й у всьому суспільстві мир і злагоду закону, а не примусу до нього.

Ми відстоюємо наведене нами розуміння особистості як вищий прояв дії об'єктивного світового розуму в тому вигляді, як він діє в людині, сформованій філософським світоглядом. На підтвердження наведемо авторитетні думки видатних мислителів, діалог із якими тільки й означає входження в філософію людини в статусі особистості.

Отже, вже Сенека був переконаний в тому, що «розум – ніщо інше, як частина божественного духу, вміщена в тіло людей» [11, с. 506]. Без такого розуміння людина навряд чи може віднести себе до особистостей. Це досить відоме визначення, хоча наводиться воно нечасто. Через що, зважаючи на те, що «повторення – мати навчання», нагадуємо його самим собі, як і можливому читачеві, зайвий раз. А філософія – матір наук, які відкривають закони, атрибутивною ознакою яких є постійна, усталена, стійка й незмінна повторюваність. Що вкрай важливо для нотаріусів як провідників закону й законності. А водночас і філософських принципів формування себе в якості особистостей, а не лише нотаріусів.

Ми вже відзначали значення епохи Відродження для проникнення в глибини підсвідомості світлих істин античної філософії. М. Монтень, явивши суспільству заборонені тексти античних мислителів, сприяв переходу епохи Відродження в епоху Гуманізму. Що також важливо для вирішення цілей нашого дослідження. Не народні маси гуманізували суспільство тією мірою, яка була можлива на той час, а спільнота видатних мислителів, вчених, митців, поетів. Він вважав, що людині ніколи не потрібно переставати дивуватись, тому що це зупиняє її пізнавально-дослідницьку діяльність. Як і не слід зупинятись у пошуках, адже тоді віра витісняє розум, на чому спекулювала церква, не долучаючи до знань пересічний люд. А використовуючи латинську мову в теологічних текстах і проповідях, вона перетворює віруючих в ідіотів.

Це справді так. Відомий дослідник середньовічної культури А. Гуревич відзначав, що латина мала статус «сакральної мови, гаранта єдності віри. Профани нею не володіли. Бути грамотним

означало знати латину. Відповідно зберігся, як суттєвий і значимий, ... поділ людей на *litterati* та *illitterati*. Перші – освічені, тобто ті, хто знає латину. Другі – неграмотні, «ідіоти»» [3, с. 16]. Значення слова означало «проста людина», яка вміє говорити, тому що це дається саме по собі, але не здатна оволодіти мовою текстів, які писались латиною, щоб долучитись до мудрості і виробити навички складної роботи мислення. В радянський період офіційна пропаганда ідеалізувала «просту» людину, яка, не усвідомлюючи суті простоти, пишлась нею. Відбувалась також і сакралізація російської мови, натомість всі інші мови, особливо ж українська, проголошувалась такою, яка нібито не здатна виконувати функцію арсеналу мислення, функцію пізнання. На жаль, така ситуація характеризує стан свідомості значної частини суспільства й у наш час.

Але повернемося до М. Монтеня. Процес пізнання, започаткований філософією, нескінченний, тому закінчується незнанням. Що не означає перехід від знань до віри. Щоб не бути «ідіотом», потрібні також честь і шляхетність, які утримують людину від віри в знання, не отримані власними зусиллями. «Нелегко встановити кордони нашому розумові: він допитливий, жадібний і так же мало схильний зупинитись, пройшовши тисячу кроків, як і пройшовши п'ятдесят» [8, с. 140]. Людина як особистість завжди свідомо того, що пізнання – це нескінченний процес, який реалізує її прагнення до досконалості.

Ми це також відзначали, характеризуючи родові ознаки свідомості нотаріуса. Як і те, що кваліфікаційні настанови, викладені в імперативно зобов'язуючій формі, не сприяють зростанню професійної досконалості, натомість принижують честь і гідність. Між тим це та категорія людей, яка здатна вплинути на політико-правову якість свідомості активної частини суспільства. Звичайно, що в тому випадку, коли вона зацікавлена в цьому. Адже, як зазначав М. Монтень, «неможливо вести чесний та щирий діалог із дурнем. ... Вороже почуття викликають у нас спочатку аргументи супротивників, а потім і самі люди. Ми вчимося у суперечці лише заперечувати, а оскільки кожен лише заперечує і вислуховує заперечення, це призводить до того, що втрачається, нищиться істина. Тому Платон у своїй державі позбавляв права на суперечку людей з розумом ущемленим і нерозвиненим» [7, с. 449]. На жаль, досить активно впроваджені в публічний простір телепередачі з гучною назвою «Свобода слова», демонструє саме свободу слова, а не практику щирого свободомислення.

Зростанню особистісних властивостей людини сприяє нестримна тяга до відкриття нових знань. Діалектика як методологія філософського способу мислення являє собою всебічний підхід до вивчення та врахування все зростаючої кількості

зв'язків з об'єктами, що перебувають у взаємодії з конкретним об'єктом дослідження. Цьому сприяє знайомство з оригінальними текстами видатних філософів, письменників, вчених. Найбільшою мірою це властиво філософії, яка розглядає будь-яку проблематику під кутом зору певного критичного сумніву щодо претензій галузевих дисциплін на абсолютну істину. Такий підхід вкрай важливий при підготовці фахівців з правових проблем, включно з нотаріусами. Адже над їх свідомістю й, відтак, діяльністю значною мірою тяжіє «диктат» закону, а не принцип верховенства права над ним.

На це звернув увагу Р. Декарт, чия філософія, разом із філософією Ф. Бекона, започаткувала епоху Нової історії та Нового часу. Врешті, нової людини, що може повною мірою претендувати на статус особистості, сформованої філософським світоглядом. Для відкриття нових граней істини потрібно сумніватись в тому, що їй нібито властиве кінцеве й остаточне визначення сутності досліджуваних об'єктів. При цьому слід сумніватись навіть у математичних доказах. Що вже говорити про істини, які відносяться до вивчення людини та суспільства.

Виходячи з сумніву, він стверджував, що при дослідженні слід виявляти не те, що вже відкрито, як і не те, на чому наполягає більшість, включаючи авторитетних дослідників. Тим паче не те, що ще до початку дослідження хочеться відкрити гіпотетичне як достовірне, «але те, що ми чітко й виразно можемо побачити або надійно дедукувати, адже знання не може бути досягнуте інакше» [4, с. 273]. Тут вкрай важливо зазначити, що до дедуктивних умовиводів підштовхує інтуїція. Вона вкрай важлива з тієї точки зору, що людина, особливо ж та, душа якої наповнена світлом знань, відчуває певну дисгармонію, тільки-но в них з'являються певні темні плями. Це зумовлено тим, що організм людини – суть мікрокосм. Як і в макрокосмі, в ньому відбуваються діалектичні процеси, які, врешті, як і в природі, знаходять спокій рівноваги. Звідси народжується потужний евристичний потенціал, який реалізує інтелектуальна дедукція. Як професійний нотаріус і в той же час вчена зі ступенем кандидата філософських наук, врешті, як жінка, я це відчуваю. Але таке відчуття формує право як органічна частина філософії і як вроджене почуття справедливості, властиве жінці-матері, на чому в дослідженні постійно наголошується.

Н. Хамітов, розрізняючи граничну ситуацію, яка актуалізує особистісне начало в людині, оскільки зобов'язує до прийняття відповідального рішення на основі драматичної рефлексії мислення, і граничне буття, яке реалізує його вибір тим, що спонукає до виходу за межі буденності [див. 13, с. 34–35]. Остання також породжує кризові стани, але не виводить за межі буденності,

оскільки так нібито начертано «зверху» – або від Бога, або від того, що так вирішує «начальство» чи «демократична більшість», або ж від традиції. Пригадаємо Сенеку, який стверджував, що схвалення більшості є першою ознакою неістинності того, що вона схвалює.

На важливий аспект у процесі впливу філософії на особистісний світогляд вказував Ф. Ніцше. Він також виходив із того, що «більшість – це неправда», яка утверджується в буденному житті якраз тому, що вважає певні стереотипи свідомості й відповідної їй змісту поведінки непорушними, адже цілком очевидно, що вони тісно поєднують. Між тим як також очевидним достовірним фактом повсякденного буття є незгода між освіченими людьми.

Свободу мислення, вважає він, забезпечує здоровий скептицизм як супровідник життєвої долі і практичної волі. Звідси запропонований ним практичний і водночас категоричний імператив, який формує надлюдину. Звичайно, що не в тому сенсі, нібито освіченість дає право вважати її наявність підставою для приниження інших людей. Цілком можливо тлумачити це як бажання піднятися над собою самим слабким, нездатним вийти з граничної ситуації цивілізованим, а не невротичним способом.

Думаємо, що є потреба, крім вже наведеного посилання на його думку про вектор думок і дій надлюдини, подати й наступну програму формування особистості, готової «до монументальних справ».

Отже: «Не дамо збити себе з толку: великі уми були скептиками. ...Сила і незалежність, що випливають із могутності, підтверджуються скепсисом. Люди з переконаннями зовсім недоречні, коли зачіпається цінність будь-чого посутнісно важливого. Переконавання що темниця. Не багато бачиш довкола себе, коли не озирнешся назад, – а щоб судити про цінне й нецінне, потрібно, щоб ти подолав, перевершив сотню своїх переконань... Спрямований на велике розум, якщо він не зневажає засобами, не може не стати скептичним. Незалежність від будь-яких переконань *неминуча* для сильного, для того, хто вміє вільно озирати все навкруг... Велика пристрасть потребує переконань і поїдає їх; вона не підвладна їм – вона суверенна... Навпаки, потреба у вірі, в безумовних Так і Ні.. – це потреба *слабкого*. Людина віри, «віруючий» – у що б він не вірив – це, безсумнівно, залежна людина, вона не обирає собі цілі так, щоб вона була ціллю і щоб покладалась на себе саму. «Віруючий» не належить *сам собі*, він може бути лише засобом, його долучають до справи, йому самому потрібен хтось, хто його *пожирає*. ..Переконавання – внутрішній стрижень. *Не* помічати багато чого, ні в чому не бути незалежним, у всьому односторонність, жорстке і наперед визначене із зовні

бачення будь-яких цінностей – інакше така людина не виживе. Але тоді вона *антагоніст* істини, її пряма протилежність, ..фанатики яскраві, а людству приємніше бачити жести, аніж вислуховувати *докази*» [9, с. 78–79].

Той факт, що дану ідею використовували нацисти й більшовики, хоча всіма засобами приховували свою спорідненість із ідеєю надлюдини, але, вважаючи себе представниками партії «авангардного типу», видавали себе саме в такій якості, не означає, що Ф. Ніцше був ідеологом фашизму й нацизму. Будь-яка людина, якщо адекватно усвідомила заклик філософії до самопізнання, свідомо того, що вся історія філософії розглядає співвідношення розуму й волі як основну проблему, яка формує не просто розумну волю як категорію пізнання, а філософський тип особистості, індивідуальна свідомість якої насичена не буденністю з її логікою здорового глузду, а об'єктивним духом історії. Це дає їй можливість подолати сьогоденну й буденну самотність, адже вона соціалізована всесвітнім Універсумом, його розумною волею, що є Законом Буття. Все в Бутті рівне у своєму існуванні Закону.

Людина не може не мати переконань. Але не тих, що нав'язує буденність або ж ті чи інші політичні ідеології в їх вузько-партійному розумінні. Як і не тих, яких нібито потрібно дотримуватись всупереч вимогам дійсності. І що характерно: якраз консервативна буденна свідомість незадоволена тим, що бажаних змін не відбувається. Філософські переконання ті, які дають людині *можливість здійснювати свій потенціал* відповідно до того переліку здібностей, схильностей, потреб, інтересів, бажань, устремлень, емоцій і т. п., які вона здатна *актуалізувати* у своєму тимчасовому бутті. Реалізуючи їх, вона втрачає відчуття часу, адже перебуває в цьому процесі поза часом, у вічності. Саме завдяки цьому нащадкам відомі ті пращури, на здобутках яких вони існують. І саме тому екзистенціальна філософія справедливо вважає неправомірність визначати життя людини астрономічним часом.

Загалом граничне буття особистості, сформоване на філософському типі світогляду, проявляється в її творчості. Поза нею діють інші межі, інші його грані. Їх визначеність переважно одноманітна й циклічна. Тому перед такою особистістю час від часу постає одвічна екзистенціальна проблема: **бути чи не бути**.

Звичайно, що в даному разі ми не можемо обійти працю Е. Фромма «Мати чи бути?». В ній, фактично, розглянуті три модуси буття людини – буденний, в якому домінує бажання **володіти** матеріальними багатствами, **мати** їх як свої невідчужувану власність і, отже, цінність; граничний, за якого людина перебуває в постійному стані подолання буденності за рахунок того, що отримує ста-

тус **буття** в якості особистості; метаграничний, за якого формується Нова людина і Нове суспільство.

В якості обґрунтування він наводить мудрі висловлювання із євангельських промов Христа, які суть не почутий людьми голос і водночас логос античних філософів про важливість володіти розумом, бути розумно-вольовою істотою. Також аргументує думками наступних мислителів: «Згідно вчення Майстера Екхарта, нічим не володіти і зробити своє ество відкритим і «незаповненим», не дозволити «я» стати на своєму шляху – є умова набуття багатства і духовної сили. По Марксу, розкіш – такий же порок, як і злиденність; ціль людини *бути* множинною, а не *володіти* множинним» [12, с. 21–22]. Цей підхід детально проаналізований ним якраз на духовних факторах, які визначають рівень людського буття: *навчання, пам'ять, бесіда, читання, влада, знання, віра любов* [12, с. 35–55].

Бути в граничному житті як виключно творчому досить складно, адже, по-перше, це постійний вихід за все нові й нові грані розумових здібностей і можливостей, які можуть виявитись обмеженими, що неодмінно породить певний відчай, розпач, врешті, бажання «бути як всі»; по-друге, для творчої роботи потрібен вільний від основної роботи час, адже такий вид діяльності не супроводжується належним фінансуванням, навіть якщо йдеться про певний вид підприємництва; по-третє, творча особистість, як і будь-яка інша, потребує прижиттєвого визнання своїх досягнень, що, як не прикро, в такому середовищі не є звичним явищем.

Е. Берн відзначає, що якраз творчі люди з часом «все більше відрізняються один від одного своїм прагненням отримати визнання. Ці відмінності роблять досить різноманітною соціальну взаємодію і якоюсь мірою визначають долю кожної людини. Кіноактору, для прикладу, бувають необхідні постійні захоплення і похвали навіть від невідомих йому прихильників. В той же час науковий працівник може перебувати в чудовому моральному й фізичному стані, отримуючи лише одне «поглажування» на рік від шанованого ним колеги» [1, с. 8]. Думаємо, що лише одного недостатньо. Крім того, в умовах конкурентної діяльності навряд чи похвали завжди щирі.

Не бути в граничному житті можна не лише за рахунок певного відпочинку від напруженої творчої діяльності шляхом переходу в буденне буття. Адже це відбувається постійно. З позицій філософського світогляду, властивого особистості, чи особистісного світогляду, сформованого філософією, бажання вдосконалення можна продовжити переходом на метаграничний рівень буття, до викладу розуміння його суті ми й переходимо.

Оскільки ми досліджуємо феномен особистості нотаріуса, то перед ним також стоїть проблема **бути чи не бути**. Яким чином вона вирішується?

Тут важливо розрізнати принаймні два аспекти. Перший. Нотаріус як професія і робота – це одна справа. Другий. Нотаріус як внутрішнє покликання – це інший підхід.

У першому випадку це особистість, сформована відповідною профільною юридичною освітою, по закінченні якої видається диплом і йде пошук роботи. Сама освіта вже формує особистість, в основі професійних знань якої філософія як методологія пізнавальної діяльності, що завжди має світоглядне спрямування. До того ж сама по собі вища освіта вже передбачає вихід за межі буденної свідомості, для якої не існує застереження, наведене у свій час К. Марксом. А саме: «дійсні завдання, як це *само собою* зрозуміло, не є чимось зрозумілим само собою». Буденна свідомість, сприймаючи безпосередньо у своєму бутті, але не розуміючи ані їх суті, ані способів їх вирішення, схильна до спрощеного їх вирішення. Натомість свідомість, знання якої мають рівень, що його дає вища наукова освіта, вже цим самим визначає граничний рівень буття її носіїв. Його можна вдосконалювати, якщо працювати приватним нотаріусом, адже для цього потрібно пройти досить серйозні кваліфікаційні іспити. Створення приватної нотаріальної контори також потребує вдосконалення не лише правової культури, але й економічної, політичної, комунікативно-психологічної тощо. Якщо це праця в системі державного нотаріату, то, як ми вище зазначали, там є певні проблеми із суб'єктивністю, що не сприяє формуванню почуття відповідальності. Проте в обох випадках щоденна робота, можливо, непомітно, але неодмінно надокучає, переходить в буденність. Отже, може появиться бажання змінити професію, адже, як стверджує соціальна психологія, навіть найскладніша професія засвоюється за 5-6 років і втрачає свою колишню привабливість.

У другому випадку йдеться про феномен нотаріуса, який не обов'язково має прикладне професійне застосування. Це може бути людина, якій вроджене почуття справедливості та гостра потреба в дослідженні всіх секретів її сутності та утвердження в якості норми суспільного життя. Адже, як ми відмічали вище, секретар це не просто писар чи посвідчувач законності певних нотаріальних діянь, це й людина-дослідник, людина філософ і літератор. Людина з такими почуттями неодмінно має непереборне бажання не лише досліджувати для власного задоволення складні процеси людських взаємовідносин у сфері нотаріату, але й поза нею. Записуючи отримані результати, вона залишає їх для нащадків. Якщо для сучасників, то засобом активної викладацької та просвітницької діяльності.

Висновок. Граничне буття для людини будь-якої професії, надто ж такої, надто ж такої, якою є професія правника-нотаріуса, може визначити ви-

ключно філософський тип світоглядної свідомості як такий, що започатковує світо- й самопізнавальний спосіб буття із субстанціональних=першо-основних його засад. Лише він дозволяє людському «я» не відгородитись від світу і від суспільства як прояву «ми».

Література

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих отношений; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: перевод с английского. «ПРАМЕБ», 1992. 384 с.
2. Біблія. Київ. 1994. Українське біблійне товариство, 1255 с.
3. Гуревич Ф.Я. 1981. Проблемы средневековой народной культуры. Москва, «Искусство», 359 с.
4. Декарт. 1970. Антология мировой философии. В 4-х т. Москва, «Мысль», Т.2. С. 231-295.
5. Маркс К. и Энгельс Ф. Абсолютная критическая критика, или критика в лице г-на Бруно. https://www.marxists.org/russkij/marx/1844/holy_family/07.htm
6. Мир философии: Книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 2. Человек. Общество. Культура. Москва. Политиздат, 1991. 624 с.
7. Монтень М. 1991. Опыты. Избранные главы. Москва, «Правда», 656 с.
8. Монтень. 1970. Антология мировой философии. В 4-х т. Москва, «Мысль», Т.2. С.137-140.
9. Ницше Ф. 1989. Антихристианин / Ф.Ницше. // В кн.: Сумерки богов / Сост. и общ. ред. А.А. Яковлева: Перевод. Москва. С.17-93.
10. Протагор. 1969. Антология мировой философии. В 4-х т. Москва, «Мысль», С.316-318.
11. Сенека. 1969. Антология мировой философии. В 4-х т. Москва, «Мысль», Т.1. С.503-519.
12. Фромм Э. 1990. Иметь или быть? Москва. Прогресс, 336 с.
13. Хамітов Н.В. 2020. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 3-є видання, виправлене і доповнене. Н.В. Хамітов. Київ. КНТ, 394 с.

Анотація

Манойло Н. Г. Філософський світогляд як умова формування граничного рівня буття особистості нотаріуса. – Стаття.

Філософський світогляд дозволяє максимально можливо, настільки на це здатна людина, використовуючи можливості абстрактно-понятійного способу мислення, розширити світ кругозір завдяки тому, що відкриває всі здобутки пізнавальної діяльності людства. В такому разі з'являється можливість досягнути єдності змісту індивідуальної свідомості, яка формується сучасністю та її потребами, зі змістом знань, вироблених історією пізнання. Як наслідок, людина долає обмеженість буденного буття тим, що відкриває для себе невичерпне джерело духу попередніх поколінь, які вже не тяжіють над нею в якості звичних традицій, а, навпаки, надихають на звернення тим, що є водночас відкриттям простору свободи мислення. Крім того, людина перестає сприймати абстрактне як щось відчужене як від неї самої та її сьогоденних потреб, так

і від здобутків видатних мислителів минулого, які, як виявляється, працювали на неї, на наступні покоління, врешті, на все людство в його поступальному розвитку. Так утверджується тяглість поколінь не лише засобами збереження традицій минулого, але, що більш важливо, тяглість зусиль тих суб'єктів пізнання, які усвідомлювали вічність не лише в плані збереження матерії та енергії, але й вічність інформації як нагальної потреби людини, яка починає розуміти своє призначення як постійний процес подолання меж буденності, як і меж, що їх створюють граничні вимоги професійного буття.

У статті розкривається вплив філософського рівня мислення на подолання світоглядної обмеженості, властивої звично-традиційному буденному буттю людини як головним чином природно-соціального індивіда, що дозволяє їй піднятися на якісно вищий рівень буття, яким є її буття в якості особистості. Знайомство з напруженою мислення, яку формує філософія, є необхідною умовою для такого особистісного способу життя.

Ключові слова: світогляд, філософія, людина, індивід, суб'єктивність, особистість, граничне буття.

Summary

Manoilo N. H. Philosophical worldview as a condition for the formation of the limit level of being a personality of a notary. – Article.

Philosophical worldview allows as much as possible, so capable of man, using the possibilities of abstract-conceptual way of thinking, to expand the world outlook due to the fact that it opens all the achievements of cognitive activity of mankind. In this case, it is possible to achieve the unity of the content of individual

consciousness, which is formed by modernity and its needs, with the content of knowledge produced by the history of knowledge. As a result, man overcomes the limitations of everyday life by discovering the inexhaustible source of the spirit of previous generations, which no longer weigh on him as a habitual tradition, but, on the contrary, inspire to accomplish what is at the same time the opening of space of freedom of thought. In addition, man ceases to perceive the abstract as something alienated from himself and his present needs, and from the achievements of prominent thinkers of the past, who, as it turns out, worked for him, for future generations, and finally for all mankind in its progressive development. This affirms the longevity of generations not only by means of preserving the traditions of the past, but, more importantly, the longevity of the efforts of those subjects of knowledge who realized eternity not only in terms of conservation of matter and energy, but also the eternity of information as an urgent human need. Appointment as a constant process of overcoming the limits of everyday life, as well as the limits created by the extreme requirements of professional life.

The article reveals the influence of the philosophical level of thinking on overcoming the worldview limitations inherent in the habitual-traditional everyday life of man as a mainly natural and social individual, which allows him to rise to a qualitatively higher level of being, which is his being as a person. Familiarity with the tension of thinking, which is formed by philosophy, is a necessary condition for such a personal way of life.

Key words: worldview, philosophy, man, individual, subjectivity, personality, extreme being.